

Η πολιτική απάθεια των μαθητών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης: εμπειρική προσέγγιση σε σχολεία της Κεντρικής Μακεδονίας.

Political apathy of secondary education students: empirical approach in schools of central Macedonia.

Αντώνης Δ. Παπαοικονόμου, Εκπαιδευτικός ΠΕ06-09, Μεταδιδακτορικός Ερευνητικός Εταίρος Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ, Ειδικός Επιστήμων ΠΔ/407 Πανεπιστημίου Μακεδονίας, paraoiko@sch.gr

Anthony Paraeconomidou, Teacher, Postdoc researcher Aristotle University of Thessaloniki, Lecturer University of Macedonia, paraoiko@sch.gr

Abstract: This paper presents a research in a sample of 960 pupils of secondary education of Central Macedonia and deals with the level of pupils' political apathy. The findings of this research show a low level of political apathy; at least as the possibility to vote in the following elections is concerned. Also, it seems that pupils want to understand the political situation and that they believe that they should have an opinion about government deeds. Another finding is the fact of civic education lack which can be proved by the lack of knowledge about politics on behalf of the pupils.

Keywords: political apathy, secondary education, civic education.

Περίληψη: Η εργασία αυτή παρουσιάζει μια έρευνα σε ένα δείγμα 960 μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της Κεντρικής Μακεδονίας και αφορά στη διερεύνηση του βαθμού πολιτικής απάθειας των μαθητών. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν χαμηλό επίπεδο πολιτικής αδιαφορίας τουλάχιστον όσον αφορά την πιθανότητα να ψηφίσουν στις εκλογές στις οποίες θα έχουν το δικαίωμα ψήφου. Επίσης φαίνεται ότι οι μαθητές θέλουν να κατανοήσουν την πολιτική κατάσταση και ότι πιστεύουν ότι έχουν λόγο για ό, τι κάνει η κυβέρνηση. Αυτό όμως που μπορεί κάποιος να καταλάβει είναι ότι υπάρχει έλλειμμα πολιτικής παιδείας το οποίο αποδεικνύεται από την έλλειψη ενημέρωσης σχετικά με τα πολιτικά πράγματα.

Λέξεις κλειδιά: πολιτική απάθεια, δευτεροβάθμια εκπαίδευση, πολιτική παιδεία

Εισαγωγή

Η πολιτική επιστήμη παραδοσιακά ασχολείται με τη μελέτη των πολιτικών θεσμών και δομών. Καθώς όμως η μελέτη της πολιτικής συμπεριφοράς έχει αναδυθεί ως ανεξάρτητο πεδίο μέσα στην επιστήμη, η ανάλυση έχει διευρυνθεί έτσι ώστε να συμπεριλάβει, πέρα από τους θεσμούς και τη μελέτη της στάσης και της διαμόρφωσης της συμπεριφοράς, των μέσων επικοινωνίας, των διαδικασιών λήψης αποφάσεων, της δυναμικής των μικρών ομάδων και της πολιτικής κοινωνικοποίησης (Owen, 2008· Sapiro, 2004).

Η πρώτη προσπάθεια συστηματικής ενασχόλησης με το ρόλο της πολιτικοποίησης του ατόμου και του αντίκτυπου που μπορεί να έχει στην ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος και των θεσμών οφείλεται στον Πλάτωνα, ο οποίος επιδίωξε να εντάξει στο σύστημα του ένα σύνολο από θεωρίες που στόχο είχαν την όσο το δυνατό καλύτερη προετοιμασία του ατόμου για την ανάληψη των πολιτικών του ρόλων εντός της κοινωνίας όπου δρούσε (Κυρίτσης, 2010). Πέρα από τη συνεισφορά πολλών από τους κλασικούς φιλοσόφους των νεοτέρων χρόνων στο φαινόμενο της πολιτικοποίησης των νέων, οι πρώτες αναφορές στην πολιτική κοινωνικοποίηση ως αυτόνομο πεδίο έρευνας έγιναν σε μελέτες των δεκαετιών του 20 και του 30 με θέμα την αγωγή του πολίτη, όπως επίσης και σε έρευνες που είχαν ως αντικείμενο θέματα που αφορούσαν τη διαμόρφωση εθνικών ταυτοτήτων κατά τη διάρκεια του Β' παγκοσμίου πολέμου (De Queiroz, 2000). Όμως η συστηματική αναφορά στην πολιτική κοινωνικοποίηση ως κοινωνιολογικό πεδίο γίνεται τη δεκαετία του 1950, οπότε και συνδέεται η εκλογική συμπεριφορά των ατόμων με τις κοινωνικές, ψυχολογικές και οικονομικές τους συνθήκες (Γκίβαλος, 2005).

Σε ερευνητικό επίπεδο ακολουθεί η διερεύνηση των παραγόντων που επιδρούν κατά τη διάρκεια της κοινωνικοποίησης του ατόμου κατά την παιδική και εφηβική ηλικία και συντελούν στη διαμόρφωση των πολιτικών του στάσεων. Δίνεται έμφαση στην επίδραση της οικογένειας, του σχολείου, των ομάδων των συνομηλίκων και των μέσων μαζικής ενημέρωσης (Hyman, 1959). Επίσης, εξαιτίας των μεγάλων δεινών που προκάλεσε ο Β' παγκόσμιος πόλεμος αναλύονται οι συνθήκες που καθορίζουν την πολιτική σταθερότητα της οποίας σημαντικός παράγοντας είναι η πολιτική κοινωνικοποίηση των νέων της. Στόχος της έρευνας είναι μια νέα ερμηνεία των πολιτικών φαινομένων η οποία θα αναδυθεί μέσα από τη σύζευξη της θεωρίας και της πράξης. Παρόλη όμως την αρχική αισιοδοξία ότι η έρευνα σχετικά με την πολιτική κοινωνικοποίηση θα οδηγήσει σε ουσιαστικές λύσεις, σημαντικοί ερευνητές καταλήγουν ότι «παρά την εκτεταμένη έρευνα της προηγούμενης δεκαετίας που απέφερε πολλές πληροφορίες για τη διαδικασία της πολιτικής κοινωνικοποίησης, σήμερα μπορούμε να την κατανοήσουμε πολύ λιγότερο από ό, τι πριν γίνουν οι έρευνες αυτές» (Yates & Youniss, 1998: 232· Whyte & Schermbucker, 2004). Στα πλαίσια των ερευνών αυτών αναδύθηκε το φαινόμενο της πολιτικής απάθειας, της αυξανόμενης αδιαφορίας των πολιτών για την πολιτική, η οποία εκφράζεται κατά κύριο λόγο με αποχή από τις κάλπες. Σε σχέση με τις αιτίες του φαινομένου οι ερευνητές θεωρούν ότι συνδέεται με τη απαξίωση των μεγάλων

ιδεολογιών της Αριστεράς και της Δεξιάς η οποία έχει ως αποτέλεσμα τον αποπροσανατολισμό των ψηφοφόρων.

1. Η έννοια της πολιτικής απάθειας

Η πολιτική απάθεια είναι ένα φαινόμενο που απασχόλησε και απασχολεί πολλούς διανοούμενους και κοινωνικούς επιστήμονες. Αποτελεί παθολογικό σύμπτωμα μιας κοινωνίας που χάνει τη συνοχή της ενώ τα θεμέλια του ιστού της πλήττονται σε υψηλό βαθμό. Αν προσπαθήσει κάποιος να δώσει ένα ορισμό της πολιτικής απάθειας, θα έλεγε ότι αποτελεί την κατάσταση κατά την οποία τα άτομα μιας κοινωνίας ως σύνολο σταματούν να λειτουργούν ως ενεργά πολιτικά υποκείμενα, παύουν να θεωρούν τους εαυτούς τους ικανούς να πάρουν την ευθύνη της λήψης των καίριων αποφάσεων που προσδιορίζουν την ζωή τους ενώ παράλληλα παύουν να γίνονται δημιουργοί νέων αξιών, εκφραστές μιας διαφορετικής κοινωνικής πραγματικότητας, αγνοώντας κάθε έννοια αυτονομίας (Plutzer, 2002). Αντίθετα ακολουθούν μια παθητική στάση, εσωστρεφής, αδιάφορη ή σύμφωνα με τα λόγια του Καστοριάδη επιλέγουν την «ησυχία από την ελευθερία».

Το φαινόμενο της πολιτικής απάθειας πέρα από τις συνήθεις οικονομικές και πολιτικές αιτίες που πολλοί ερευνητές διατυπώνουν, έχει κυρίως ψυχολογικές βάσεις (Pancer, Pratt, Hunsberger & Alisat, 2007). Η λέξη «απάθεια» προέρχεται ετυμολογικά από το στερητικό α και το ουσιαστικό Πάθος. Η λέξη Πάθος με τη σειρά της, από το ρήμα πάσχω, το οποίο στη φιλοσοφία έχει αρνητικό νόημα, δηλώνοντας την συναισθηματική προσκόλληση σε ένα αντικείμενο τόσο έντονα που χάνεται εντέλει ο έλεγχος της λογικής σκέψης, κάτι που φυσικά έχει ως αποτέλεσμα την ψυχική αδυναμία και την εξάρτηση. Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με τις θετικιστικές φιλοσοφίες και τη θρησκευτική μεταφυσική τα πάθη είναι ανθρώπινα ελαττώματα τα οποία πρέπει να εξαλειφθούν προκειμένου το άτομο να κυριαρχήσει στον εαυτό του. Από την άλλη πλευρά στην ποίηση, στην λογοτεχνία, στην τέχνη, το πάθος έχει συνδεθεί με τον άκρατο ενθουσιασμό, την επιμονή στην επίτευξη ενός υψηλού στόχου, την ψυχική εκείνη διάθεση που έχει ως στόχο την υπέρβαση του εαυτού. Επομένως, η ίδια η έννοια του πάθους ενέχει τη δημιουργία νέων μορφών· ενώ αφήνει πίσω το παλιό, δημιουργεί καινούργιες αξίες και δίνει εξ' αρχής στον κόσμο ένα καινούργιο περιεχόμενο. Ένα από τα σημαντικότερα πεδία όμως όπου το πάθος με την έννοια που αναλύθηκε παραπάνω όπου αναδεικνύει θετικά την δημιουργικότητα και τη δυναμική του είναι η Πολιτική (Curtice, 2005). Η πολιτική ως η δημιουργία νέων αξιών και πεποιθήσεων και όχι ως μικροκομματικό συμφέρον. Το πάθος στην πολιτική λοιπόν όταν εκφράζει ανανέωση συνδέεται με την ανατροπή ενός κατεστημένου τρόπου ζωής. Πλήττει την υπάρχουσα δομή μιας κοινωνίας και θέτει υπό αμφισβήτηση την κυρίαρχη εξουσία, σχετίζεται άμεσα με την έννοια της ελευθερίας και θέτει τα θεμέλια της επαναστατικού συλλογικού υποκειμένου.

Το ερώτημα όμως που τίθεται από ερευνητές είναι, γιατί το ενδιαφέρον για το πολιτικό-κοινωνικό γίνεσθαι να αποτελεί την εξαίρεση και όχι τον κανόνα (Roehlkepartain, Naftali & Musegades, 2000); Γιατί οι άνθρωποι κλείνονται στο μικρόκοσμο τους και με αδιαφορία

αφήνουν όποιο πολιτικό πρόσωπο ενδιαφέρεται να κατευθύνει τη μοίρα τους; Τι είναι αυτό που κάνει τους ανθρώπους να μην νοιάζονται για την ελευθερία τους, να μην ενδιαφέρονται για τα συμφέροντά τους και το χειρότερο να εγκρίνουν και να συμφωνούν με στους αυταρχικούς κανόνες που τους επιβάλλονται; Τι οδηγεί τον Βίλχελμ Ράιχ να γράφει ..«ότι εκείνο που πρέπει να εξηγηθεί δεν είναι γιατί κλέβει ο πεινασμένος ή γιατί απεργεί το θύμα της εκμετάλλευσης, ο εργάτης, αλλά γιατί δεν κλέβει και δεν απεργεί;» που φυσικά παραπέμπει στο συμπέρασμα: «Το κύριο ζήτημα δεν είναι να αποκτήσει ο πολίτης συνείδηση της κοινωνικής του ευθύνης – αυτό εξυπακούεται. Το ζήτημα είναι τι αναστέλλει, τι αναχαιτίζει τη συνειδητοποίηση της κοινωνικής του ευθύνης» (Reich, 1990: 34).

Ο Γάλλος Etienne de la Boetie (1530-1563), από τους πρώτους που ασχολήθηκαν με το θέμα αυτό στο έργο του «Πραγματεία περί εθελοδοουλείας» (2005), αδυνατεί να κατανοήσει αυτό το φαινόμενο. Περιγράφει με γλαφυρό και κοροϊδευτικό τρόπο τον τρόπο με τον οποίο οι λαοί επιτρέπουν στον εαυτό τους να κυβερνώνται από ένα βασιλιά, ενώ θα μπορούσαν έτσι απλά, με το να μην θέλουν, να ανατρέψουν αυτή την κατάσταση, χωρίς καν να χυθεί μια σταγόνα αίματος. Αναφέρει επίσης ότι οι άνθρωποι επιλέγοντας να ζουν σε αυταρχικές δομές δεν είναι ούτε άνθρωποι – καθώς η ελευθερία αποτελεί φυσική κατάσταση του είδους – αλλά ούτε και ζώα, γιατί ακόμα και τα ζώα όταν περιοριστεί η ελευθερία τους ή όταν βρίσκονται σε συνθήκες αιχμαλωσίας αντιστέκονται τόσο έντονα που φτάνουν στο σημείο να αυτοτραυματίζονται.

Επομένως η απάθεια για τη πολιτική στρέφεται σε υποκατάστατα και ενδυναμώνεται από αυτά, η δε δυναμική της είναι μεγάλη και αποκτά δομικά κοινωνικά χαρακτηριστικά, όπως για παράδειγμα ο υπερβολικός καταναλωτισμός, η θρησκεία, η προσήλωση στα κόμματα, το lifestyle και ο εμπορικός αθλητισμός (ποδόσφαιρο κλπ.). Δεν είναι δύσκολο επομένως να καταλάβει κανείς ότι αυτά τα πάθη καλλιεργούνται από την ίδια την κοινωνία που αναπόφευκτα δημιουργούν και τις αντίστοιχες δομές, την ιεραρχία, τις σχέσεις ανταγωνισμού και εξουσίας, για χάρη των οποίων οι άνθρωποι αναγκάζονται να θυσιάσουν κάθε έννοια πολιτικής χειραφέτησης. Την ίδια στιγμή, η κυρίαρχη εξουσία εκμεταλλεύομενη αυτή τη κατάσταση καλλιεργεί μέσα από την εκπαίδευση, την οικογένεια, τη θρησκεία και τα ΜΜΕ τα ατομικά υπερ-εγώ, τις ασυνείδητες δηλαδή παραστάσεις που έχουν υφή καταναγκασμού και που ταυτίζονται με τα παραπάνω πρότυπα ώστε να τα αναπαράγουν.

Το ερώτημα λοιπόν της πολιτικής απάθειας παραμένει ανοικτό και θα πρέπει να απασχολήσει όλους όσους θέλουν να ασχοληθούν σοβαρά με το ζήτημα της κοινωνικής χειραφέτησης. Οφείλουμε να δούμε την κοινωνική επανάσταση όχι σαν μια αναλαμπή της ιστορίας που πραγματοποιείται σε τακτά χρονικά διαστήματα, αλλά ως διαδικασία θεσμική, ως πραγματικότητα της καθημερινής ζωής που συντελείται με αστείρευτη ενέργεια, δημιουργικότητα, φαντασία και φυσικά πάθος για ζωή και ελευθερία. Στην έρευνα αυτή έγινε προσπάθεια αναζήτησης των παραγόντων που επιδρούν στους μαθητές και τους ωθούν στην πολιτική απάθεια. Συνοπτικά η πολιτική απάθεια εκφράστηκε μέσα από δύο μεταβλητές: η πρώτη αναφερόταν στην αυτοαντίληψη των μαθητών και στη σχέση τους με την πολιτική ενώ η δεύτερη σχετίζεται με την ικανότητα των μαθητών να κατανοούν τα πολιτικά πράγματα.

Επικουρικά ρωτήθηκαν και για την προοπτική να ψηφίσουν ή όχι στις εκλογές που θα έχουν το δικαίωμα ψήφου.

2. Μεθοδολογία έρευνας

Για τη διερεύνηση του ερευνητικού προβλήματος θεωρήθηκε ως καταλληλότερη μέθοδος η επισκόπηση (survey) που παρά τους περιορισμούς της, θεωρείται πλεονεκτικότερη άλλων ερευνητικών εργαλείων προκειμένου να συμμετάσχει στην έρευνα ένας μεγάλος αριθμός μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης από την Κεντρική Μακεδονία. Επιλέχθηκαν σχολεία του νομού Κιλκίς και του νομού Θεσσαλονίκης έτσι ώστε να φανούν οι απόψεις των μαθητών και από αστική και από ημιαστική αλλά και από επαρχιακή περιοχή.

Καταρχάς διενεργήθηκε μια δοκιμαστική έρευνα με μία τάξη λυκείου για να διαπιστωθεί η ανταπόκριση των μαθητών στο ερωτηματολόγιο και να χρονομετρηθεί η συμπλήρωση του. Τα αποτελέσματα έδειξαν γενικά μια καλή ανταπόκριση ενώ ο χρόνος συμπλήρωσης δεν υπερέβαινε τα 25 λεπτά. Αφού εγκρίθηκε η έρευνα από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής και δόθηκαν οι απαραίτητες οδηγίες στάλθηκαν τα πρώτα σημειώματα στους γονείς έτσι ώστε να ενημερωθούν για την έρευνα και να δώσουν την έγκριση τους ή όχι. Πρέπει να σημειωθεί ότι το σύνολο των γονέων έδωσε την έγκριση και δεν παρουσιάστηκαν προβλήματα. Αφού επιδόθηκαν γύρω στα 1100 ερωτηματολόγια στους μαθητές των σχολείων, επιστράφηκαν 960 συμπληρωμένα τα οποία αποτελούν το τελικό δείγμα της έρευνας αυτής.

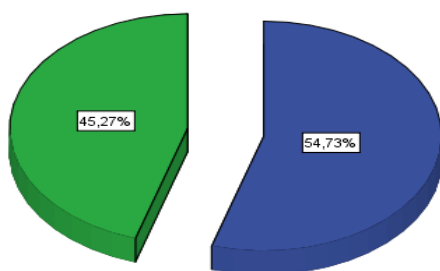
Στην έρευνα συμμετείχαν ένα γενικό λύκειο και ένα γυμνάσιο της Θεσσαλονίκης, ένα επαγγελματικό λύκειο, δύο λύκεια και ένα γυμνάσιο του νομού Κιλκίς τα οποία ανήκουν σε ημιαστική περιοχή δεδομένου ότι ο πληθυσμός των περιοχών είναι μεγαλύτερος των δέκα χιλιάδων και ένα λύκειο και ένα γυμνάσιο από επαρχιακές περιοχές του νομού Κιλκίς, περιοχών δηλαδή με πληθυσμό αρκετά κάτω από τις δέκα χιλιάδες. Ο ακριβής αριθμός των συμμετεχόντων μαθητών ανάλογα με την αστικότητα της περιοχής του παρουσιάζεται στο ακόλουθο πίνακα 1:

Πίνακας 1. Κατανομή δείγματος μαθητών ανά αστικότητα

	Συχνότητα	Ποσοστό %
Αστική	236	24,6
Ημιαστική	509	53,0
Επαρχιακή	215	22,4
Σύνολο	960	100,0

Το φύλο των μαθητών που συμμετείχαν στην έρευνα παρουσιάζεται στο ακόλουθο σχήμα 1 δείχνοντας ότι το 54,7% είναι αγόρια ενώ το 45,3% είναι κορίτσια. Πιο συγκεκριμένα:

ΦΥΛΟ
■ Αγόρι
■ Κορίτσι

Σχήμα 1. Το φύλο των μαθητών του δείγματος.

Όσον αφορά τις ηλικίες των μαθητών παρατηρείται μεγάλη διασπορά δεδομένου ότι στην έρευνα συμμετείχε και ένα επαγγελματικό λύκειο στο οποίο φοιτούν μαθητές μεγάλης ηλικίας. Επίσης η περιοχή δεν διαθέτει σχολείο δεύτερης ευκαιρίας. Έτσι, πολλοί ενήλικες οι οποίοι δεν ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους, επιλέγουν το επαγγελματικό λύκειο για τη συνέχιση τους. Οι ηλικίες αναλυτικά των μαθητών του δείγματος έχουν ως εξής (πίνακας 2):

Πίνακας 2. Ηλικίες μαθητών του δείγματος

	Συχνότητα	Ποσοστό %	Συσσωρευτικό ποσοστό
50 έως 24 ετών	13	1,4	1,6
23 έως 17 ετών	258	26,9	32,5
16 έως 14 ετών	430	44,8	84,2
13 και κάτω	132	13,8	100,0
Σύνολο	833	86,8	
Missing	127	13,2	
Σύνολο	960	100,0	

Η έρευνα αυτή αφορά τους μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Οι κατανομές των μαθητών του δείγματος σε σχέση με τον τύπο του σχολείου και με την τάξη του καθενός φαίνεται στους πίνακες 3 και 4:

Πίνακας 3. Τύπος σχολείων δείγματος μαθητών

	Συχνότητα	Ποσοστό %
Γενικό Λύκειο	416	43,5
Γυμνάσιο	283	29,6
ΕΠΑΛ	257	26,9
Σύνολο	956	100,0

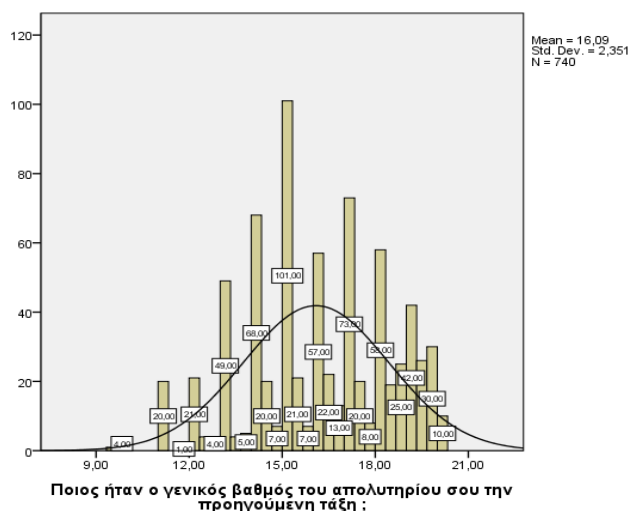
	Συχνότητα	Ποσοστό %
Missing	9	0,4
Σύνολο	960	

Επίσης οι κατανομές των τάξεων που έλαβαν μέρος στην έρευνα ήταν οι εξής:

Πίνακας 4. Τάξεις δείγματος μαθητών

Τάξη	Συχνότητα	Ποσοστό %
A Λυκείου	217	23,1
B Λυκείου	147	15,7
Γ Λυκείου	292	31,1
A Γυμνασίου	96	10,2
B Γυμνασίου	50	5,3
Γ Γυμνασίου	137	14,6
Σύνολο	939	100,0
Missing	21	
Σύνολο	960	

Η επίδοση του κάθε μαθητή όπως αντικατοπτρίζεται στο γενικό βαθμό θα αποτελέσει σημαντική ανεξάρτητη μεταβλητή στην περαιτέρω ανάλυση. Το παρακάτω σχήμα 2 δείχνει ο μέσος όρος είναι 16,09 με τυπική απόκλιση 2,351 επί συνόλου 740 απαντήσεων. Πρέπει να σημειωθεί ότι 220 μαθητές δεν θέλησαν να απαντήσουν δηλώνοντας ότι αυτή η πληροφορία αποτελεί προσωπικό δεδομένο άσχετο κατά τη γνώμη τους με την έρευνα. Επίσης δεν ζητήθηκε από τους μαθητές της Α' Γυμνασίου ο βαθμός τους διότι είναι σε άλλη κλίμακα.

Σχήμα 2. Ο βαθμός του απολυτηρίου της προηγούμενης τάξης

Στη συνέχεια θα παρατεθούν ορισμένα ακόμη δημογραφικά στοιχεία των μαθητών που αφορούν το επάγγελμα των γονέων τους και το μορφωτικό τους επίπεδο (πίνακες 5 και 6). Πιο συγκεκριμένα όσον αφορά το επάγγελμα του πατέρα και της μητέρας:

Πίνακας 5. Θέση του πατέρα και της μητέρας των μαθητών του δείγματος

	Πατέρας		Μητέρα	
	Συχνότητα	Ποσοστό	Συχνότητα	Ποσοστό
Αυτοαπασχολούμενος	187	19,5	129	13,4
Ελεύθερος επαγγελματίας	125	13,0	71	7,4
Εργοδότης (απασχολεί το πολύ 5 άτομα)	67	7,0	50	5,2
Εργοδότης (απασχολεί πάνω από 5 άτομα)	42	4,4	20	2,1
Δημόσιος υπάλληλος σε κατώτερη θέση	15	1,6	36	3,8
Ιδιωτικός υπάλληλος σε κατώτερη θέση	40	4,2	59	6,1
Δημόσιος υπάλληλος σε μεσαία θέση	114	11,9	122	12,7
Ιδιωτικός υπάλληλος σε μεσαία θέση	109	11,4	104	10,8
Ιδιωτικός υπάλληλος σε ανώτερη θέση	47	4,9	36	3,8
Δημόσιος υπάλληλος σε ανώτερη θέση	54	5,6	29	3
Missing	160	16,7	304	31,7
Σύνολο	960	100,0	960	100,0

Στην περίπτωση του πατέρα και της μητέρας η τιμή missing αναφέρεται στην περίπτωση που ο ένας ή ο άλλος γονέας δεν εργάζεται. Παρατηρείται ότι δεν εργάζεται ένα ποσοστό 16,7% των πατέρων και ένα αντίστοιχο 31,7% των μητέρων. Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο των γονέων (πίνακας 6) μπορεί να ειπωθεί ότι η πλειοψηφία και των δύο γονέων είναι απόφοιτοι λυκείου με ένα μεγάλο ποσοστό να είναι κάτοχοι πτυχίων πανεπιστημίου και ανωτάτου τεχνολογικού ιδρύματος.

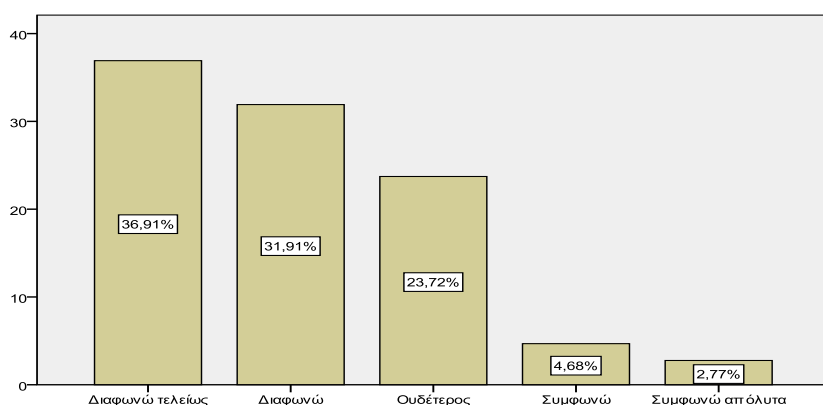
Πίνακας 6. Μορφωτικό επίπεδο γονέων μαθητών δείγματος

	Πατέρας		Μητέρα	
	Συχνότητα	Ποσοστό %	Συχνότητα	Ποσοστό %
Ως Απολυτήριο Δημοτικού	112	13,2	40	4,7
Ως Απολυτήριο Γυμνασίου	133	15,7	137	16,2
Ως Απολυτήριο Λυκείου	288	34,0	322	38,2
Πτυχίο Ανώτερης Σχολής	196	23,2	174	20,6
Πτυχίο Ανώτατης Σχολής	91	10,8	132	15,6
Μεταπτυχιακό	13	1,5	24	2,8
Διδακτορικό	13	1,5	15	1,8
Σύνολο	846	100,0	844	100,0
Missing	114		116	
Σύνολο	960		960	

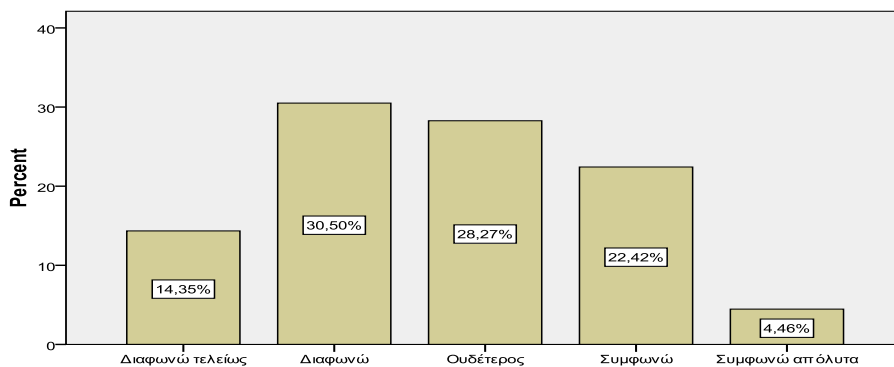
Για τον έλεγχο των μεταβλητών που απαρτίζουν κάθε δείκτη χρησιμοποιήθηκε το κριτήριο καλής προσαρμογής χ^2 δεδομένου ότι είναι η δοκιμασία που χρησιμοποιείται περισσότερο από τους κοινωνικούς επιστήμονες. Επίσης αποτελεί το πιο κατάλληλο κριτήριο στην περίπτωση που τα δεδομένα είναι ποιοτικής φύσης, είναι ενταγμένα σε μια κατηγορία. Στην προκειμένη περίπτωση το κριτήριο χ^2 είναι στατιστικά σημαντικό και στις δύο μεταβλητές ($\chi^2=457.606$, $df=4$, $p=0,000 < \alpha$) όσον αφορά την μεταβλητή «άνθρωποι σαν και εμένα δεν

έχουν λόγο στο τι κάνει η κυβέρνηση» και ($\chi^2=215.403$, $df=4$, $p=0,000<a$) όσον αφορά τη μεταβλητή «κάποιες φορές, η πολιτική και η κυβέρνηση μου φαίνονται πολύ μπερδεμένες έννοιες και ένα άτομο σαν και έμενα δεν καταλαβαίνει και πολλά» και ($\chi^2=361.268$, $df=4$, $p=0,000<a$) για τη μεταβλητή που αφορούσε την προοπτική να ψηφίσει ή όχι ο μαθητής στις εκλογές που θα έχει το δικαίωμα. Οι κατανομές συχνοτήτων των δύο μεταβλητών δείχνουν ότι, όσον αφορά την πρώτη ένα ποσοστό 68,8% διαφωνεί ή διαφωνεί πλήρως με τη δήλωση αυτή. Αντίθετα υψηλά ποσοστά είναι ουδέτερα (28,3%) ή και συμφωνούν (22,4%) με την άποψη ότι η πολιτική και η κυβέρνηση είναι μπερδεμένες έννοιες και δεν τις καλοκαταλαβαίνουν. Για την τρίτη μεταβλητή που αφορά την πιθανότητα ή όχι να ψηφίσει ο μαθητής στις εκλογές που θα έχει δικαίωμα το 80,9% θα ασκήσει το δικαίωμα αυτό. Τα σχήματα με τις κατανομές ποσοστών παρουσιάζονται παρακάτω:

Σχήμα 3. Άνθρωποι σαν και εμένα δεν έχουν λόγο στο τι κάνει η κυβέρνηση

Σχήμα 4. Κάποιες φορές η πολιτική και η κυβέρνηση μου φαίνονται πολύ μπερδεμένες έννοιες

Τα αποτελέσματα αυτά έρχονται σε αντίθεση με τη βούληση των μαθητών να ψηφίσουν στις επόμενες εκλογές που θα έχουν το δικαίωμα ψήφου. Ένα εντυπωσιακό ποσοστό 80,9% πρόκειται να ψηφίσει όταν θα έχει δικαίωμα ψήφου, παρόλο που ένα ποσοστό 70,4% δηλώνει ότι είναι λίγο ενημερωμένο σχετικά με θέματα πολιτικής, γεγονός που αναδεικνύει το έλλειμμα πολιτικής εκπαίδευσης και πολιτικής παιδείας κατ' επέκταση που επικρατεί στη χώρα μας. Σημαντικός δείκτης ενημέρωσης αποτελεί και ο χρόνος παρακολούθησης

ενημερωτικών εκπομπών στην τηλεόραση. Ενώ κατά μέσο όρο οι μαθητές παρακολουθούν 10 περίπου ώρες τηλεόραση το 80% από το σύνολο παρακολουθεί από 0 ως και το 3 το πολύ ώρες ειδήσεις και ενημερωτικές εκπομπές.

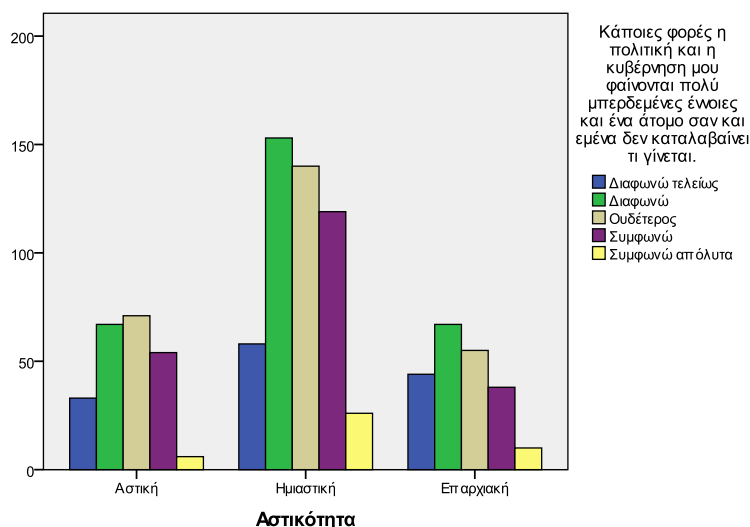
Όπως αναφέρθηκε και στο θεωρητικό μέρος η πολιτική απάθεια είναι ένα φαινόμενο της εποχής μας. Η υπόθεση της έρευνας μας είναι ότι η προέλευση των μαθητών δεν επηρεάζει τη στάση αυτή. Η προέλευση των μαθητών εκφράστηκε από την αστικότητα τους (αστική, ημιαστική, επαρχιακή περιοχή), την κοινωνική κατάσταση των γονέων (το επάγγελμα και τη θέση τους) αλλά και από το μορφωτικό τους επίπεδο.

Στην ερώτηση που αφορά την άποψη των μαθητών για την σχέση τους με την πολιτική το 46,5% των μαθητών από αστικές περιοχές σε σύγκριση με το αντίστοιχο 32% των μαθητών από ημιαστικές και το 38% από επαρχιακές περιοχές θεωρεί ότι έχει λόγο στο τι κάνει η κυβέρνηση ($\chi^2=20.980$, $df=8$, $p=0,007<a$). Η άποψη αυτή των μαθητών μάλιστα είναι ιδιαίτερα φορτισμένη. Ο πίνακας 7 παρακάτω δείχνει αναλυτικά τις κατανομές:

Πίνακας 7. Σχέση αστικότητας και πολιτικής απάθειας

		Άνθρωποι σαν και μένα δεν έχουν λόγο στο τι κάνει η κυβέρνηση					
		Διαφωνώ τελείως	Διαφωνώ	Ουδέτερος	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα	Σύνολο
Αστικότητα	Αστική	107 46,5%	61 26,5%	51 22,2%	8 3,5%	3 1,3%	230 100,0%
	Ημιαστική	159 32,0%	163 32,8%	128 25,8%	30 6,0%	17 3,4%	497 100,0%
	Επαρχιακή	81 38,0%	76 35,7%	44 20,7%	6 2,8%	6 2,8%	213 100,0%
Σύνολο		347 36,9%	300 31,9%	223 23,7%	44 4,7%	26 2,8%	940 100,0%

Στην ερώτηση σχετικά με την εντύπωση που προκαλούν στο μαθητή οι πολιτικές έννοιες το 51,9% των μαθητών από επαρχιακά σχολεία δεν φαίνεται να έχει προβλήματα κατανόησης των πολιτικών θεμάτων και των θεμάτων που σχετίζονται με την κυβέρνηση σε σύγκριση με το 43,3% των μαθητών από αστικές περιοχές και το 42,5% των μαθητών από ημιαστικές περιοχές ($\chi^2=14.639$, $df=8$, $p=0,003<a$).

Σχήμα 5. Σχέση αστικότητας και άποψης για την πολιτική

Από την αντιπαράθεση των δύο αυτών μεταβλητών και τη συσχέτιση τους με την αστικότητα των μαθητών φαίνεται ότι παρόλο που οι μαθητές από τις αστικές περιοχές με πλειοψηφία διαφωνούν με την άποψη ότι δεν έχουν λόγο στο τι κάνει η κυβέρνηση, οι μαθητές από επαρχιακές περιοχές κατανοούν καλύτερα τις πολιτικές έννοιες και τις κυβερνητικές πρακτικές. Στα πλαίσια της ίδιας υπόθεσης εξετάστηκε και η επίδραση του επαγγέλματος και του μορφωτικού επιπέδου των γονέων των μαθητών στα επίπεδα πολιτικής απάθειας τους. Από την ανάλυση στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα προέκυψαν από τη συσχέτιση μορφωτικού επιπέδου και στην ερώτηση που αφορά τη στάση των μαθητών απέναντι στην πολιτική και στην κυβέρνηση ($\chi^2=49.449$, $df=24$, $p=0,002 < \alpha$). Πιο συγκεκριμένα, οι μαθητές που κατάγονται από πατέρα με μορφωτικό επίπεδο ανώτερης και ανώτατης εκπαίδευσης διαφωνούν έντονα σε μεγαλύτερο βαθμό στην ερώτηση που αφορούσε το βαθμό εμπλοκής τους με την πολιτική, συγκριτικά με μαθητές που το αντίστοιχο επίπεδο ήταν αυτό δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και κάτω. Τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 42,3% για μορφωτικό επίπεδο ανώτερης σχολής, 46,2% για επίπεδο ανώτατης σχολής, 46,2% για επίπεδο μεταπτυχιακού και 61,5% για επίπεδο διδακτορικού. Στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα προέκυψαν και από τη συσχέτιση του μορφωτικού επιπέδου της μητέρας και της ίδιας μεταβλητής παραπάνω ($\chi^2=49.234$, $df=24$, $p=0,002 < \alpha$). Και σε αυτήν την περίπτωση μαθητές με μητέρες με μορφωτικό επίπεδο ανώτερης σχολής και άνω δείχνουν να διαφωνούν έντονα με την άποψη ότι δεν έχουν λόγο στο τι κάνουν οι πολιτικοί και η κυβέρνηση.

Συμπεράσματα

Η έρευνα που προηγήθηκε επικεντρώθηκε στη διερεύνηση του βαθμού πολιτικής απάθειας των μαθητών Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν χαμηλό επίπεδο πολιτικής αδιαφορίας τουλάχιστον όσον αφορά την πιθανότητα να ψηφίσουν στις

εκλογές στις οποίες θα έχουν το δικαίωμα ψήφου. Επίσης φαίνεται ότι οι μαθητές θέλουν να κατανοήσουν την πολιτική κατάσταση και ότι πιστεύουν ότι έχουν λόγο για ό, τι κάνει η κυβέρνηση. Αυτό όμως που μπορεί κάποιος να καταλάβει είναι ότι υπάρχει έλλειμμα πολιτικής παιδείας το οποίο αποδεικνύεται από την έλλειψη ενημέρωσης σχετικά με τα πολιτικά πράγματα.

Είναι σημαντικό να καλλιεργηθεί η πίστη πως η κατάσταση δεν είναι αναπόφευκτη ούτε χρειάζεται να δικαιωνιστεί. Καθοριστικό ρόλο στο σημείο αυτό μπορούν να παίξουν οι εκπαιδευτικοί διαμορφώνοντας το κατάλληλο κλίμα στο σχολείο. Άλλωστε, όπως ειπώθηκε και παραπάνω ένα από τα στοιχεία που δυσκολεύει τους μαθητές είναι ότι και οι ίδιοι οι δάσκαλοι απαξιώνουν το ρόλο των μαθητικών συμβουλίων και θεωρούν τους νέους ανίκανους ή τουλάχιστον ανώριμους να διαχειριστούν καταστάσεις και να πάρουν αποφάσεις για θέματα που τους αφορούν. Σύμφωνα με το άρθρο 16 του Συντάγματος παρ. 2: *«η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες»*. Στην περίπτωση μας το εκπαιδευτικό σύστημα ιεραρχικό και προσανατολισμένο στην ακαδημαϊκή επίδοση και στους τίτλους και όχι στη δημιουργία ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων. Επιπρόσθετα, έμφαση πρέπει να δοθεί στην αναμόρφωση των αναλυτικών προγραμμάτων και στη θέση των μαθημάτων που συνεισφέρουν στην αρτιότερη πολιτική κοινωνικοποίηση των νέων. Η τάση που παρατηρήθηκε στην έρευνα αυτή ήταν συνυφασμένη με την απαξίωση εκ μέρους των μαθητών των μαθημάτων γενικής παιδείας που κατά κύριο λόγο συμβάλλουν τα μέγιστα στον παραπάνω σκοπό. Αλλά και οι νέες προσπάθειες που έγιναν τον τελευταίο χρόνο με την εισαγωγή του μαθήματος της Πολιτικής Παιδείας στην Α' Λυκείου ενέχουν πολλά και δυσεπίλυτα προβλήματα. Η εισηγητική έκθεση του νόμου 4186 «Για την Αναμόρφωση της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και άλλες Διατάξεις», που πρόσφατα ψηφίστηκε από τη Βουλή, εισάγει το μάθημα της Πολιτικής Παιδείας στην Α και Β τάξη του Λυκείου αναφέροντας τα εξής: *«ο στόχος θα είναι η διαμόρφωση υγιούς πολιτικής και κοινωνικής αντίληψης καθώς και η πολύπλευρη και επισταμένη ενημέρωση επί πολιτικών, κοινωνικών και συναφών οικονομικών θεμάτων. Θεωρούμε πως η σωστή πολιτική καλλιέργεια θα προφυλάξει τους νέους από φανατισμούς, πολιτικά πάθη, ακρότητες και θα προβάλλει υψηλές πανανθρώπινες αξίες που για ποικίλους λόγους σήμερα διέρχονται κρίση»*. Ο σκοπός του μαθήματος, όπως προκύπτει από την 128595/Γ2/13-9-2013 εγκύκλιο του Υπουργού παιδείας, *«είναι πρωτίστως μια μαθητεία στη Δημοκρατία. Σκοπός είναι να διαμορφώσει έναν ελεύθερο και υπεύθυνο πολίτη, ο οποίος έγκαιρα και με επίγνωση θα κατανοήσει τη σημασία και την αξία της Δημοκρατίας, θα αγαπά την Πολιτεία και την Δημοκρατία και θα αγωνίζεται για την υπεράσπισή τους»*. Παρόλα αυτά, αν παρατηρήσει κάποιος το βιβλίο, θα καταλήξει ότι συρρικνώνει την Οικονομική Επιστήμη, την Πολιτική Επιστήμη-Δίκαιο και την Κοινωνιολογία, θεωρώντας ότι είναι ένα αντικείμενο. Αυτή η ταύτιση των αντικειμένων οδηγεί σε μια εμπλοκή της σκέψης, γιατί δεν δίνεται η δυνατότητα στο μαθητή να κατανοήσει τη διαφορετικότητα των επιστημών μέσα από τις αρχές, τους σκοπούς, το περιεχόμενο και την μεθοδολογία τους. Άλλο πράγμα είναι να υπάρχει ένα βιβλίο το οποίο να

έχει συνταχθεί από ομάδα επιστημόνων με τη συμμετοχή των επιστημονικών ενώσεων και να έχει ως αντικείμενο τη γενική ιστορία και μεθοδολογία της κάθε επιστήμης (Οικονομίας-Κοινωνιολογίας - Πολιτικής Επιστήμης) και να διδάσκεται ξεχωριστά η κάθε μια, πράγμα που μπορούμε να συζητήσουμε, και άλλο πράγμα είναι η συγκόλληση μερικών αποσπασματικών γνώσεων διαφορετικών επιστημών με διαφορετικό αντικείμενο και μέθοδο εντός ενός μαθήματος, με αποτέλεσμα οι μαθητές να οδηγούνται σε πλήρη σύγχυση.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Curtice, J. (2005). Turnout: electors stay home, στο Norris, P. & Wlezien, C. (ed), *Britain votes*, Oxford University Press.
- Hyman, H. (1959). *Political Socialization*. Glencoe, Ill.: Free Press.
- Owen, D., (2008). Political socialization in the 21th century: recommendations for researchers, *Paper presented at The Future of civic education in the 21th century*.
- Pancer, S. M., Pratt, M., Hunsberger, B. & Alisat, S. (2007). Community and political involvement in adolescence: What distinguishes the activists from the uninvolved? *Journal of Community Psychology*, 35:6, 741-759.
- Plutzer, E. (2002). Becoming a habitual voter. Inertia, resources and growth in young Adulthood, *American Political Science Review*, 96:1, 41-56.
- Reich, W. (1990). *Character Analysis (Chapters I-III)*, 3rd, enlarged edition, trans. Vincent R. Carfagno, Routledge.
- Roehlkepartain, E.C., Naftali, E.D. & Musegades, L. (2000). *Growing up Generous: Engaging Youth in Giving and Serving*, Bethesda, MD: The Alban Institute.
- Sapiro, V. (2004). Not your parents' political socialization, Introduction for a new generation, *Annual Review of Political Science* 7:1-23
- Whyte, J. & Schermbrucker, I. (2004). Young People and Political Involvement in Northern Ireland, *Journal of Social Issues*, 3, 603-675.
- Yates, M. & Youniss, J. (Eds) (1999). *Roots of civic identity: International Perspectives on Community Service and Activism in Youth*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Γκίβαλος, Μ. (2005). *Πολιτική Κοινωνικοποίηση και Εκπαιδευτικό Περιβάλλον*, Αθήνα: Νήσος.
- Etienne de la Boetie (2005). *Πραγματεία περί εθελοδοουλείας*, Μετάφρ. Παναγιώτης Καλαμάρας, Αθήνα, Πανοπτικών.
- Κυρίτσης, Δ. (2010). Η πολιτική κοινωνικοποίηση των μαθητών Λυκείου: εμπειρική έρευνα για τις στάσεις και το επίπεδο της πολιτικής τους ενημερότητας. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 49, σελ. 128-145.
- De Queiroz, J. M. (2000). *Το σχολείο και οι κοινωνιολογίες του*. Αθήνα: Gutenberg.